

Дзеля памяці

ПАЛЕСКІЯ АФІНЫ

У Слоніме адкрылі шылду ў гонар Міхала Казіміра Агінскага

На новым будынку Слонімскага драматычнага тэатра ўрачыста адкрылі мемарыяльную шылду, прысвечаную Міхалу Казіміру Агінскаму (1728 — 1800) — гетману Вялікага Княства Літоўскага, мецэнату, кампазітару, заснавальніку традыцый тэатральнага мастацтва ў Слоніме. Аўтар мемарыяльнай шылды — слоніmsкі скульптар Леанід Богдан.

Падчас яе адкрыцця прысутнічалі сам скульптар, дырэктар тэатра Мікалай Лішчкі і старшыня Слонімскага райвыканкама Алег Таргонскі. Таксама завіталі члены Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры і навуцы Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам міністра адукацыі Беларусі Сяргея Маскевіча.

З дзейнасцю вялікага гетмана літоўскага Міхала Казіміра Агінскага быў звязаны росквіт Слоніма ў другой палове XVIII стагоддзя. У ноч на 23 верасня 1771 года яго трохтысячная войска было разбіта пад Сталавічамі (цяпер Баранавіцкі раён) войскамі Суворова, таму Агінскаму давялося эміграваць. Але праз чатыры гады, атрымаўшы амністыю і секвестраваныя маёнткі, ён вярнуўся ў гэты горад. Па яго ініцыятыве і на яго сродкі былі створаны канал, які носіць яго імя. Ён пабудоваў некалькі прадпрыемстваў, друкарню, заснаваў тэатр і калегу.

У тэатры Міхала Казіміра Агінскага працавалі прафесійныя беларускія, польскія, нямецкія, італьянскія оперныя і драматычныя акцёры, мастакі, прыгонныя коры і балет. Тэатр меў свае філіялы ў Целяханах і ў Сельдэях. Збор нот тэатра, што выконваліся на сцэне тэатра, уключаў 60 опер, 18 балетаў, 3 музычныя камедыі, 253 сімфоніі і балетных, для выхаду вялікай колькасці спевакоў і артыстаў, для тэатральных баталій (частка і водных феерый (частка сцэны затоплялася вадой з канала і па ёй плавалі лодкі), для складаных دکаракій, розных сцэнічных эфектаў. Тэхнічныя магчымасці сцэны дазвалялі паказваць і два фантаны, якія асвятлялі бэнгальскімі агнімі.

Побач з тэатрам у 1765 годзе ў Слоніме пачала дзейнічаць першая кавярня («кафенхаус»). Гэта быў сапраўды шыкоўны цэляны будынак, аздоблены ўсюрэзніне шаўковымі шпалерамі і гравюрамі на медзі. Пасуд тут быў фансаваы варшаўскай вытворчасці.

Сам Міхал Казімір Агінскі пісаў музыку і літаратурныя творы, некаторыя з іх былі надрукаваны ў слоніmsкім друкарні. Ён выдаў кнігу «Байкі і не байкі» ў двух тамах. Тэатр Агінскага знаходзіўся на Опернай вуліцы. Але, на вялікі жал, гэты будынак не захаваліся. Але ёсць Оперная вуліца — назвы такой не мае ніводзін горад у свеце.

Сяргей ЧЫГРЫН. Фота аўтара

ПАКУЛЬ навукоўцы думаюць над тым, які гістарычны артэфакт варт зрабіць новым беларускім брэндам, якому ўнікальнаму майстэрству пасля адраджэння выбрау слущкіх паясоў даць другое жыццё, нашы творцы разам са сваімі выхаванцамі адраджаюць, працягваюць напалузабытыя, але ж такія вабяныя народныя традыцыі, тое, што сапраўды можа заінтрыгаваць не толькі нас, але і нашых замежных гасцей. Пра батлейку, гэты таемны калядны лясчэны тэатр, звычайна згадваюць узімку. Ведаю, што ў музеях ладзяць выстаўкі, калядныя паказы, маладыя мастакі робяць свае сучасныя інтэрпрэтацыі... Але ж куды знікаюць батлеечныя героі па вынісе? Дзе летуе батлейка?

Сёлета вясною Музей старажытнабеларускай культуры Акадэміі навук Беларусі запрасіў да сябе батлейку, што змавала разам з юнымі майстрамі — вучнямі 7 класа, у гімназіі-каледжы мастацтваў імя І.В. Ахрэмычкі, дзе вучацца таленавітыя дзеці з усёй рэспублікі. Сямікласнікі разам з выкладчыцай, слынянай беларускай мастацкай Аленай Піскун зрабілі на занятках лясчкі і наладзілі батлеечныя паказы. У музеі шмат унікальных экспанатаў, але вітрыны з лясчэкамі, якія ў адпаведнасці з

усімі традыцыямі вырабілі вучні, глядзяцца адметна. Ад іх выходзіць асабліва моцная энергетыка адкрыцця. Бо, выбарляючы лясчэку, кожны з юных мастакоў вывучаў даўнейшыя аналагі, дакранаўся да мінулага і адначасова ажыўляў яго для дня сённяшняга і будучыні. Эксперыментаў удаўся. І на адкрыцці выставы гэта адзначыў дырэктар музея старажытнабеларускай культуры, наш слыняны навукоўца Барыс Лазука, пад

Калекцыя

Што агульнага ў Блоні і Луўра, ці Як выжыць раённаму музею?

У вёску Блонь Пухавіцкага раёна, у якой знаходзіцца краязнаўчы музей, нашчадкі роду Бонч-Асмалоўскіх перадалі старажытнае мэблю. Усе прадметы — XIX стагоддзя: абедзенны і пісьмовы сталы, шафа, люстэрка і туалетны столик пад яго, два крэслы, круглы столик, кніжная паліца і куфар. Атрымалася стварыць цэлы музейны пакой, які адпавядае той эпосе...

З ПІЦЕРСКАЙ КАМУНАЛКІ — У ЭКСПАЗІЦЫЮ

Вядомага ў XIX стагоддзі двараніна Анатоля Бонч-Асмалоўскага калісціцы высылалі з Пецярбурга за ўдзел у рэвалюцыйных хваляваннях. Сваім новым месцам жыхарства ён зрабіў Пухавічыну, паяліўшыся ў вёсцы Блонь. Аднак і тут ён не адмовіўся ад актыўнай грамадзянскай дзейнасці, яго маёнтак мясцовыя жыхары называлі не іначай, як «гняздом рэвалюцыйнай заразы»... Ужо ў Беларусі ў вядомага рэвалюцыйнага нарадзіліся дзеці Іван, Ірына, Радзівон, Глеб. Менавіта апошні, Глеб Анатольевіч Бонч-Асмалоўскі, стаў пасля славытым навукоўцам, гісторыкам, антрапологам.

У маёнтку бацькі ў Блоні Глеб скончыў школу, затым вучыўся ў Мінскім камерцыйным вучылішчы і Мінскай гімназіі. Пасля гэтага малады чалавек паступіў у Пецярбургскі ўніверсітэт — з таго часу паўночная сталіца Расіі стала яго другім домам, там ён правёў большую частку жыцця. Пасля бацькі ў гэтай кватэры працягваў жыць яго сын Андрэй, затым унучка Марыя. Менавіта яна, руская пісьменніца, вырашыла ахвяраваць сваю маёмасць дзеля стварэння музейнага пакоя на радзіме знакамітага дзеда.

Дырэктар Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея Аляксандр ПРАНОВІЧ расказаў, што летась сам ездзіў забіраць гэтую мэблю з Санкт-Пецярбурга. Усе прадметы, па

Аляксандр ПРАНОВІЧ.

яго словах, знаходзіліся ў піцёрскай кватэры тыповай дарэвалюцыйнай пабудовы: пакой плошчай 48 квадратных метраў, з высокай столлю. «Пасля рэвалюцый багатыя вяселялі і іх жыллё аддавалі простым людзям, — тлумачыць Аляксандр Прановіч. — Калі я быў у Санкт-Пецярбургу, вельмі здзіўіўся, што там шмат людзей дагтуль жыве ў такіх старадаўніх дамах, з агульным калідорам. Аднак цяпер іх найчасцей

«Сядзець у музеі і чакаць, пакуль прыйдуць наведвальнікі, — гэта не выйсе».

здаюць прыезджым, якім трэба часова зняць жыллё». Атрымліваецца, што да таго, як знайсці сваё месца ў доме, рарытэтная мэбля захоўвалася ў звычайнай камунальцы.

Цікава, што ў Піцэр гэта мэбля магла трапіць з... Блоні (дзе знаходзіцца цяпер). На Пухавічыну ж, верагодна, яе маглі прывезці з Крыма. Адтуль паходзіла жонка Глеба Бонч-Асмалоўскага. Яна была актрысай, яе бацька працаваў рэктарам мясцовага ўніверсітэта — таму мелася матчымасць перадаць маладой дыктоўна зробленыя прадметы для інтэр'ера.

Хто не ведае гэтага выразу — «самы цымус»? Часта ўжываем яго, не думаючыся, маючы на ўвазе нешта важнае, прывабнае і прыемнае ў нейкай рэчы або справе: «тое, што трэба», «самае тое», «самае лепшае».

Гістарычна гэты выраз азначае «самае смачнае». Бо слова «цымус» паходзіць з мовы ідыш і напачатку датычылася вельмі распаўсюджанай у кухні яўрэй-ашкеназі стравы, якая гатуецца з розных відаў агародніны, садавіны, часта з дадаткам мяса. Але нават і з мясам яна мае салодкі смак, згодна з кулінарнымі звычкамі Блізкага Усходу.

На мове ідыш гуныць хутчэй «цымес», чым успрыняты беларусамі на слых «цымус». Tzimes у ідыш — гэта злучэнне двух слоў: tzim (да, для) і esn (есці, ежа). Так што да-слоўнае тлумачэнне нават вельмі банальнае: «да ежы», «закуска». Дарэчы, прыкладна тое самае азначае і слова «фаршмак», але яно чамусьці ўжываецца ў дачыненні зусім да іншай ежы. Так можна было б назваць увуголе любую страву, а не толькі святковы дэсерт, салодкае рагу з агародніны, садавіны і мяса. Чаму вядомы нам цымус называецца менавіта гэтым словам, яшчэ належыць высветліць кулінарным гісторыкам.

Юрэй Беларусі ў ўвогуле Рэчы Паспалітай ці не найчасцей гатавалі цымес з морквы. Апроч пасіраванай морквы, у ім маглі быць усюдыснае бульба, памідоры, яблыкі, фасоль і іншыя кампаненты. Хоць і заўжудзі салодкі, цымес мо быць як дэсэртам, так і галоўнай стравай (асабліва калі з мясам).

У яўрэйскай фальклоры нарэзаныя ўпоперак колцы морквы здаўна асацыяваліся з залатымі манетамі, таму цымес з морквы, глазураванай мёдам, часта елі як рэтуальную страву на Рош-ха-Шана (Новы год паводле яўрэйскага календара). Яго сімвалізавалі з дабрабытам, якога такім чынам зычылі ўсім удзельнікам святковай вячэры. Маглі гатаваць цымес і на іншыя святы, але абавязкова на радасныя, а не жалобныя — напрыклад, на Пэсах. Так што, магчыма, нават не так сам смак цымесу-цымусу, колькі яго сімвалізм, прывялі да пераасэнсавання гэтага слова і

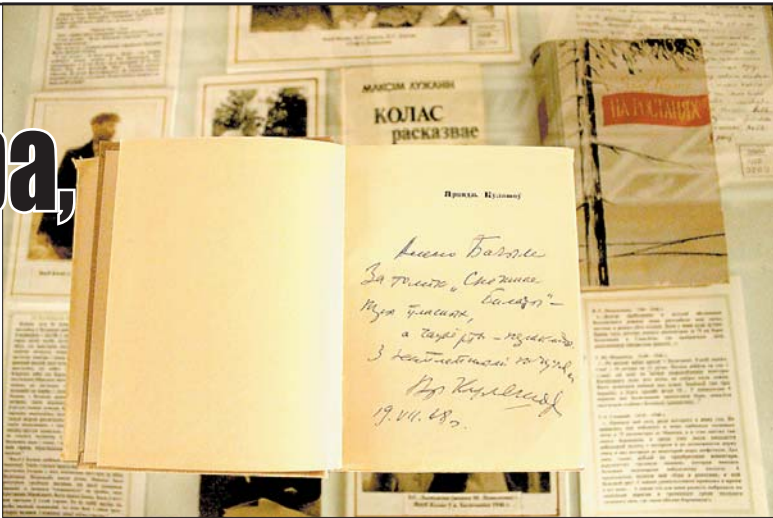
кіраўніцтвам якога ярка і адраджалі выбрау слущкіх паясоў. Супрацоўнікі музея не ўтрымаліся і, перш чым размясціць лясчкі ў вітрынах, разыгралі з імі спектакль.

Алена Піскун, пад кіраўніцтвам якой здзяйсняўся праект, выдатна ведае народныя традыцыі. Яна не толькі вядомы далёка за межамі Беларусі жывалісец. Разам са сваім мужам, мастаком Юрыем Піскуном, распрацоўвала першыя касцюмы для ансамбля «Харошкі». Яна вярнула трох дочак, якія таксама скончылі гімназію-каледж мастацтваў імя І.В. Ахрэмычкі, пасля Беларускаю акадэмію мастацтваў. Старэйшая Вольга — выдатны жывалісец, Соф'я — арыяльныя графік, а маладшая Валіяціна працуе мастаком у ансамблі «Харошкі».

У кожнага з батлеечных герояў, якіх зрабілі юныя мастакі, свой характар, свой рукатворны, густоўна зроблены касцюм.

Нагадаем, што батлеечныя паказы, якія ладзіліся на Каляды, — гэта не толькі сцэны з Бібліі, але і вясельныя сцэны з вясковага жыцця; гэта той выпадак, калі побыт можна ўспрымаць як філасофію быцця.

За кожным з персанажаў, што застылі ў вітрынах музея, — маленькае адкрыццё, зробленае юным мастаком.

ны кампазітар і майстар Усевалад Жукоўскі. Ён валодаў незвычайным талентам і сам рабіў скрыпкі, беларускія цымбалы, ліры, дудкі. На яго інструментах ігралі «Песняры», імі карыстаўся аркестр усесаюзнага радыё і тэлебачання.

ЦІ ВЕДАЮЦЬ ПАРЫЖАНЕ, ДЗЕ ЛУЎР?..

Акрамя пералічаных экспазіцый, у Пухавіцкім краязнаўчым музеі можна ўбачыць яшчэ шмат заімайлага, напрыклад экспазіцыі «Знакамітыя людзі краю», «У гадзі ліхалецця», «Народны побыт»... Мае музей і чатыры філіялы, сярэд якіх мастацкая галерэя ў Мар'інай Горцы. Аднак Аляксандр Прановіч упэўнены, што нельга супакойвацца на дасягнутым і лічыць сваю му-

зейную справу зробленай. «Я не прыкільнік таго, каб музей быў сталым, каб заўсёды паказвалася адно і тое ж, — кажа дырэктар. — Экспазіцыя павінна пастаянна абнаўляцца, дапаўняцца. Бо калі адзін раз паглядзеці — на наступны ўжо можа быць нецкава. Хоць і складана, мы імкнемся абнаўляць свае выставы, ствараем спецыяльныя музейна-адукацыйныя праграмы... Сядзець у музеі і чакаць, пакуль прыйдуць наведвальнікі, — гэта не выйсе». Супрацоўнікі самі выязджаюць у школы, арганізоўваюць там музейныя ўрокі, выставы, сустрачкі з цікавымі людзьмі.

У якасці прыкладу выдатнай музейнай працы Аляксандр Прановіч узагадаў абноўленую экспазіцыю ў музеі Янкі Купалы. Там шмат што паказваецца віртуальна. Экскурсавод носіць з сабой планшэт. А па сцяне нібы ходзіць жывы Янка Купала і чытае свае творы, уруйкі з лістоў. Дзякуючы такой падачы ўдаецца акунцаць у асяроддзе мінулага часу, адчуць дух пэста і яго слова.

Аднак не ўсё залежыць ад якасці экспазіцыі і яе падачы, лічыць дырэктар: «Дзеці заканчаюць школы, а далей у іх ужо зусім іншыя інтарэсы — ці многія з іх у сталым узросце працягваюць наведваць музей?.. Не думайце, што ў Парыжы шмат парыжан ходзіць у Луўр. Спытайце ў француз, дзе ён знаходзіцца, — моцуць і не ведаць. У Мінску, напрыклад, не ўсе гараджане адкажуць, дзе знаходзіцца Нацыянальны мастацкі музей. Так і ў нас, таму наведвальнікаў даводзіцца прывабліваць».

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ.

Пухавіцкі раён

САМЫ ЦЫМУС

надання яму новага значэння, якое пашырылася ў беларускай, украінскай, польскай і нават часткова ў рускай мове.

Цікава, што пераноснае значэнне, шырока вядомае ва ўсёй Усходняй Еўропе, за акіянам змянілася. У амерыканскім жаргоне Tzimes азначае не тое, што ў нас, але нешта нахштальт — «сумятня», «клопат», «амбас»... Бо лічыцца, што страва гэтая досыць прамеймістая, з ёй звязана шмат клопату, сямейнай балбатні і ледзь не сварак. А часам беларускія сяляне, калі кпілі са сваіх яўрэйскіх суседзяў, з іроніяй, а можа, і наракаючы на сваю цяжкую долю, называлі «цымусам»... гной — той самы, што раскідваюць віламі...

Магчыма, што не менш распаўсюджаным быў некалі варыянт цымесу — не з морквы, а з мяса (вядома, толькі з кашэрнага, напрыклад, ялавічыны) і сушаных сліў. Кажуць, што асабліва папулярны ён сярэд яўрэяў Паўднёвай Афрыкі — а тамтэйшая грамада з пэўных гістарычных прычын ледзь не на 90% складаецца з нашчадкаў «літвакоў» — выхадцаў з Літвы і паўночнага захаду Беларусі. Так што калі там цымус дагтуць гатуюць пераважна так, дык, магчыма, і на радзіме продкаў паўднёваафрыканскіх яўрэяў яго калісьці так гатавалі. Шкада, што акурат у нашай частцы былой гістарычнай Літвы яўрэяў амаль не засталася. Таму распытаць няма каго, а запісаў пра іх традыцыйную кухню засталася мала або яны цяжка даступныя. Ну, а ўвогуле варыянтаў цымесу ў розных краінах і рэгіёнах вядома шмат. Напрыклад, у Галіцыі цымес — гэта найперш ялык, запечаны ў цэсце з разынкамі і цынамонам або нешта нахштальт велікоднай бабкі або нават пудынгу.

Хацелася б мець магчымасць дзе-нідзе ў сучасных беларускіх рэстаранах пакаштаваць цымесу-цымусу, які цалкам можна лічыць не толькі яўрэйскай, але, у тым ліку, і беларускай стравай. Але нашы рэстаратары пакуль не такія вельмождыя ці, хутчэй, спажывуць не вынамы патрабавальны і абязнаены ў айнайнай гісторыі і культуры.

ЦЫМЕС ЯК ГАРНІР

Рэцэпт з кнігі Алеся Белана «Belarusian Cookbook»

(адаптаваны пад амерыканскіх хатніх гаспадыню, адсюль колькасць прыводзіцца шклянках)

Складнікі: 4 шклянкі морквы (нарэзанай кубікамі або «манеткамі»), 3/4 шклянкі ачышчаных абылкаў, нарэзаных кубікамі, 1 ст. лыжка «панцаку» (ячменных крупаў), 3 ст. лыжкі масла (несалёнага), 1/2 лыжачкі солі, 2 лыжачкі мёду або цукру, 1/4 лыжачкі мускатнага арэшу.

Прыгатаванне: Складзіце ўсе інгрэдыенты ў вялікі рондаль, дадайце 1/4 шклянкі вады, давадзіце да кіпення. Памешыце агонь да вельмі слаблага і тушыце каля 1 гадзіны, часта памешваючы і дадаючы, па меры выкіпення, яшчэ 2 або 3 лыжкі вады. Сачыце, каб не падгарэў. Падавайце як гарнір да страў з варанага або сусанага мяса. Рэцэпт на 4-6 асоб.

ДЗЕ ЛЕТУЕ БАТЛЕЙКА?

Вырабляючы лясчэку, кожны з юных мастакоў вывучаў даўнейшыя аналагі, дакранаўся да мінулага і адначасова ажыўляў яго для дня сённяшняга і будучыні.

Маланавя адкрыла, што Чорцік падобны да ката і меншы за ўсіх герояў «Цара Ірада»... А мы наракаем, што дзеці, падлеткі сталі палоннікамі віртуальных гульняў! Можна, проста з імі пачаць няма тых, хто заінтрыгаваны сапраўднымі, а не віртуальнымі артэфактамі, даць магчымасць дакранацца да жывой гісторыі? Жывая гульня, жывыя зносіны з людзьмі, няхай і праз лясчэчныя героі, — вось тое, каго так не хапае сёння і дзецям, і дарослым. Народныя вобразы, у якіх закладзены не толькі архетыпы нашага светаўспрымання, але, мяркую, і архетыпы нашай ментальнасці, могуць дапамагчы вырашыць некаторыя псіхалагічныя праблемы лепш за псіхатэрапеўтаў.

Галіна БАГДАНАВА.